

Filosofická theologie: filosofická christologie [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 1. 11. 1997

◆ lecture, Czech, origin: 1. 11. 1997

Filosofická teologie: filosofická christologie [ETF UK] [1997]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Zařadím, aby to nebylo stále tak teoretické, i když už minule jsem se pokoušel o takové malé vybočení, zařadím dneska takovou podotázku, kterou samozřejmě zase nebudeme řešit až do konce. V podstatě přednášky vůbec mají většinou, hlavně v humanitních oborech, smysl jako inspirace pro vlastní vaše myšlení. A ne aby vám říkali věci, které máte memorovat. To zvlášť patří pro filosofii, respektive pro ty, kdo se filosofií nějak musejí, třeba protože to patří ke kurikulu, zabývat. Takže to patří také pro vás. Filosofie to, stále opakuji, není věda. To znamená, nedělá si nebo nemá si dělat, pokud chce zůstat filosofií, nemá si dělat nároky na vědění. Nýbrž je to speciální disciplína, která se zabývá věděním věd a nebo věděním mimovědeckým. To, co si lidé myslí, že vědí a tak dále, a zabývá se tím kriticky. A pokouší se všemožně ukázat nevyjasněnost, eventuálně problematičnost nevyslovených a neuvědomělých předpokladů toho, co si lidé nebo vědci myslí a o čem se domnívají, že to je jejich vědění. Toto je funkce filosofie dnes. Původně filosofie byly všechny vědy dohromady. To musíme rozlišit. Tak tohleto tedy platí i nadále. Já to čas od času vždycky zopakuji, aby to bylo jasné. A nyní k tomu vlastnímu dnešnímu tématu. Jde nám o filosofickou teologii a my jsme si ukazovali, jaký je to vynález řecký. Jak filosofie si ustavila svůj zvláštní obor, svou poddisciplínu, subdisciplínu, filosofickou teologii. A jak ten vlastní problém, jímž se chceme zabývat, spočívá v tom, zda a do jaké míry je ospravedlnitelné, že křesťané si celou tuto připravenou síť pojmovou, již staří filosofové si chtěli upřesnit, co to vlastně je Bůh, že tohleto prostě přijali, že to spolkli bez velkého kousání a že na tom stavěli svou vlastní teologii. To je ten problém. No a protože tím, že se mluví o Bohu vůbec, což může znejasnit a také v minulosti znejasňovalo pohled na tu problematičnost, tak bych chtěl dnes tematizovat christologii. Jestliže Ježíš je jedna z tří podob, jak se potom začalo říkat, osob božských, jestliže Ježíš Kristus je Bůh, tak teologie musí být také christologií a christologie musí být teologií. A to tím spíš, že víme, že... zas to je argumentum *ad hominem*, to jest *ad homines*, a vy jste ti *homines*. Je to argument, který vlastně by filosoficky neměl obstát, ale já se toho dovolávám, protože jste teologové.

Takže my víme, a já se k tomu tedy teď započítám, že Boha nikdo neviděl, což musíme zase zasunout do té tradice tehdejší. Nejde o to, že je neviditelný, nýbrž že Boha nelze vidět. To jest, že nemůže být předmětem – to už je výklad můj – nemůže být předmětem teorie, *theoria* jakožto zírání. Boha nikdo neviděl, jenom Ježíš nám vyprávěl. Tedy vlastně chce-li křesťanský teolog, a to, jak jsem říkal, budeme psát bez h, i když ve středověku je to na pováženou a já, pokud píšu o tom, tak vždycky to h dám do závorky, když mluvím o středověké teologii, tam je to takový maglajz dohromady, že také není jasné, co je filosofie a co je teologie, tam všichni velcí myslitelé jsou obojí. Ale budeme to takhle rozlišovat. Tedy, zda křesťanský teolog bez h vůbec může něco říkat o Bohu, když o Bohu nelze teoreticky... teologie je teoretická v tomto smyslu, byla aspoň chápána původně, než provedeme revizi.

Teologie tedy nemůže být vědou o Bohu, protože o Bohu nemůžeme nic vědět ve smyslu *epistémé*, leč prostřednictvím toho, co nám vyprávěl Ježíš. My to pochopitelně – já nevím jak vy, ale já to pochopitelně rozšířím na celou historii Izraele a zejména tu prorockou linii, která vrcholí v Ježíšovi. Tedy my víme od Ježíše, jaký je jeho vztah k Bohu, ale ten vztah byl historicky zapotven v té izraelské tradici, čili my to musíme přepisovat. No a tedy v tomto smyslu je možno zúžit nebo upřesnit ten problém filosofické teologie na problém filosofické christologie.

Nevím, jestli jste měli, doufám že ano, že jste měli v ruce, aspoň někteří a doufám že většina, knížku profesora Pokorného o *Vzniku christologie*. Vyšlo to na hrozném papíře a v hrozně podobě, ale je to překlad druhého vydání, nebo prostě překlad původně německého textu a vyšlo to ještě v angličtině a tak dále. Je to slavná kniha. Nebývá zvykem, že knihy profesorů této fakulty jsou překládány do cizích jazyků. To není tak běžné, nebylo to v minulosti běžné a tak dále. Je to cosi, co... a profesor Pokorný má světové renomé. A když se do té knihy podíváte, tak vidíte, že tam filosofická christologie je zcela pominuta.

Já se tím nebudu blíže zabývat. Tam máte všechny možné tituly, jako je Syn člověka a Mesiáš a Kristus, *Christus*. Máte tam teologicky vyloženo, a není tam nikde vyloženo to, co říká epištola... promiňte, teď mně to vypadlo. Já si nevybavím ten název, promiňte, za chvíli to tady bude. Epištola, která je velmi často citovaná, krátká epištola, která, z níž jsou citována také ta slova, že skrze Krista je svět stvořen, že v něm, skrze něho a tak dále. A je tam důležitý moment, apoštol Pavel tam varuje před filosofií, což už jsem tady zmiňoval. Blahoslav přeložil opatrně jako moudrost světa a *ekumenický překlad* to vlastně překládá zase nepřesně jako filosofování, ačkoliv tam je filosofie v množném čísle. Varování ne před filosofií, ale před filosofiemi, že? A ty filosofie jsou charakterizovány dvojím způsobem. Že jedny jsou založeny – a zas *ekumenický překlad* říká „na bájích“, a to by člověk čekal, že v originále je *mythos*, ale tam není *mythos*, tam je *kata tén paradosin*, které jsou založeny na tradici. Čili vlastně varuje před tradicí. Dost pozoruhodná věc, i když víme, hned komentář malý, že si nedovedeme představit ani Ježíše, ani Pavla, a dokonce ani Pavla jakožto helenizovaného Žida bez tradic. Právě ta helenizace spočívá v tom, že už apoštol Pavel navazuje, ať už to ví nebo neví a do jaké míry to ví, navazuje na řeckou tradici filosofickou. A v této tradici se pokouší pojmut Ježíše Krista.

A najednou se tam říká, že tedy varuje před filosofií, před filosofiemi, a pak to upřesňuje: jednak podle tradic a jednak podle prvků světa. Tam jsou *stoicheia*. A o něco malinko dál říká, že Kristus je *arché*. A tahle věc vůbec není u Pokorného zmíněna. Přičemž to je filosofický, ten první krok, jeden z významných kroků filosofické christologie. Protože *arché* je filosofický termín, ať už v té době měl jakýkoliv posunutý význam. A je to otázka samozřejmě toho, že každý překlad je výklad. My víme, že *ekumenický překlad* třeba vůbec nepřekládá *stoicheia* jako elementy, jako prvky světa. *Krajshoff* to přeložil takhle přesně, správně, prostě *wörtlich*, jak říkají Němci. Najednou *ekumenický překlad* z těch prvků světa dělá božstva. Dělá z toho jakési mýtické bytosti. To je ale výklad. Ten výklad měl být pod čarou, a ne v textu samotném. Jak je možno očekávat, že prostý čtenář Bible v *ekumenickém překladu* bude vědět, že když tam je něco o nějakých božstvech a varování před tím, že prostě pochopí, že tam šlo o *stoicheia*, že šlo o prvky, elementy.

A samozřejmě nás první napadne, pokud jsme trošku vzdělání, tak nás první napadne: No co to jsou ty prvky? Co to jsou *stoicheia*? Kdo mluvil první o *stoicheiích*? Kdo přestal mluvit o *arché* a mluvil o *stoicheiích*? A jaký je rozdíl mezi *arché* a *stoicheia*? *Arché* je živá u prvních filosofů. A já jsem zmiňoval už, doufám i tady jsem zmiňoval, že v té věci měl částečně pravdu Aristotelés, že postihl, že ti první filosofové byli takzvaní *hylozoisté*, to jest, že *hýlé* považovali za oživenou. Chyba, za kterou by dostal pětku, je, že mluvil o *hylozoismu*, a nikoliv *archeozoismu*, protože oni nemluvili o *hýlé*. *Hýlé* je výmysl, filosofický výmysl teprve Aristotelův. Samozřejmě slovo existovalo, ten význam filosofický tomu dal teprve Aristotelés. To nenajdeme ani u Platóna. Tam najdeme slovo, ale nenajdeme tento význam filosofický. *Hýlé* a *morfé*, to je invence Aristotelova. On tuto invenci svou strká do bot těm prvním filosofům, aby je zesměšnil. A zesměšňuje je: Jak může být *hýlé* oživená? To je podobně, jako má námitky proti Platónovi, že ten beztvarý pohyb – jak to může být pohyb, když je to beztvaré? Anebo jak to může být beztvaré, když je to pohyb? Prostě není možné, pohyb není možný bez tvaru, že? A to by potřebovalo analýzu, zda má pravdu, nebo nepravdu Platónovi. V jistém smyslu pravdu, v jistém smyslu nepravdu. Kdybychom takhle vždycky konfrontovali myšlení nějakého filosofa s takovýmto limitem, s takovými detaily, no tak neobstojí žádný z nich. My musíme vždycky trochu porozumět, co se tím myslí.

Ale to nechme stranou. Jde o to, že apoštol Pavel, když označuje Krista jako *arché*, fakticky navazoval na jistou tradici, ať o ní věděl nebo nevěděl, protože tradice je něco, co nemusí být tradováno při plném vědomí. To je způsob, jak zafungovalo, zapůsobilo, jak se stalo efektivní to pojetí, to hebrejské pojetí pravdy v české myšlenkové tradici. To je způsob, který nám názorně ukazuje, jak některé myšlenky pracují v podzemí jako Punkva, jako potok nebo jako řeka, která se vnoří do země a nikdo o ní neví, teče několik kilometrů a pak najednou zase vyleze na povrch. To se u nás stalo právě v té době po Bílé hoře, kdy aspoň říkám, mám podezření, že kdyby se do toho historikové obuli a věděli, že to je problém zajímavý, tak že by našli nějaké doklady. Ale F. M. Bartoš říká, že po Bílé hoře už se nenajde žádný doklad až zas v

obrození. A pokud má pravdu, tak tu máte typický příklad, jak působí nějaká myšlenka. A ona působila, ne že byla pak vyhrabána. Ona fakticky působila. V té české tradici je zakotvena, je zakořeněna, prorůstá způsobem, který nemá kontrolu reflexe, a přesto funguje.

Čili tohleto my musíme vědět, že když apoštol Pavel řekne, že Kristus je *arché*, nemůžeme to shodit ze stolu. Podobně jako nesmíme shodit ze stolu, když mnohem později – teď je otázka, kdy to budeme datovat, ale mnohem později – autor *Janova evangelia*, eventuálně redaktor a tak dále, mluví o *Logu*. Ztotožňuje Ježíše Krista s *Logem*. Tak tohleto udělal Pavel, když řekl, že Ježíš Kristus je *arché*, a to několik veršů poté, když varuje před filosofií podle prvků světa. Ono je to trošku oddělené, já to takhle stručním. Filosofie, která pracuje s těmi prvky. A já jsem nedořekl, že to byl Empedoklés, že tahle koncepce přetrvala ještě u strašně mnoha myslitelů celý středověk, že jsou čtyři *stoicheia* a to on sebral vlastně ty jednotlivé *arché*, nebo přesně jednotlivé *archai* těch prvních filosofů, udělal takový mižmaš z toho a přidal tam ještě jedno. To je tedy Thalétovu vodu si vybral, Hérakleitův oheň a Anaximenův vzduch a přidal k tomu zemi. Samozřejmě žádného filosofa předtím nikoho nenapadlo, že by mohl říct, že *arché* je země. I když se to také nabízelo. To, že život není možný bez vody a že všechno je z vody a tak dále, to vlastně podobně všechno roste, všechny rostliny rostou ze země a zvířata bez těch rostlin nemohou být. Kdyby nebylo rostlin na této planetě, tak by nebyl možný ani živočišný život. Sice některé šelmy by se ještě nějaký čas uživily těmi umírajícími býložravci, ale posléze by vydechly všechny. Nakonec je to všechno ze země, ta tráva roste, kterou žerou býložravci.

Nabízelo se to, a proč to nikdo neudělal, žádný filosof? No protože Gaia, protože země byla bohyní. To bylo velké významné božstvo, dokonce prabožstvo. Tak to bylo nebezpečné. Voda, ta nebyla božstvem sama o sobě, teprve filosofové někteří to začali říkat. Ale vodě vévodilo několik bohů, z nich nejvýznamnější je Ókeanos, který v té velké vodě, v té velké louži vévodil, ale byli jiní také a byla jednotlivá malá božstva u pramenů řek nebo v řekách a u studánek a já nevím co všechno. Čili voda v tomto smyslu jako taková byla něčím daleko ještě původnějším než ta jednotlivá božstva, která byla vždycky vázána na nějakou lokalitu, i když na lokalitu tak obrovskou, jako je oceán.

Země ale sama o sobě se těžko mohla stát elementem, prvkem, dokud to byla *arché*, dokud to bylo cosi oživené. A tedy země se mohla stát prvkem teprve, když *arché* byla zbavena života. A my jsme si říkali, že *arché* byla zbavena života eleaty. Parmenidés je ten první filosof, který zbavil *arché* života, pohybu, mnohosti a prohlásil, že všechno je jedno a jedno je všechno. Nikoli že je všechno fuk. Všechno je jedno, veškerenstvo je jedno a jedno je veškerenstvo. Není žádná mnohost a není žádná sukcese v čase. To je jenom zdání. Ve skutečnosti to pravé jsoucno, o které jde – a to měli na mysli ti první filosofové, kteří mluvili o *arché* – to pravé jsoucno nikdy nebylo, nikdy nebude, nemá minulost, nemá budoucnost, je bez času, je mimo čas, je nadčasové. Čas je vůbec jenom zdání. Co se mění, vlastně není. Tohle trvání, tyto náznaky tohohle, to bylo strašně sugestivní a ovlivnilo to strašně filosofii a najdete to u dalších filosofů. Z toho má nehybný svět idejí nebo svět nehybných idejí Platón, z toho má trvalé neměnné *morfé* Aristotelés. Z toho prostě je celé úsilí té evropské vědy o matematizaci, to jest o vyjádření vztahů mezi planetami takovou formulí, která se napíše a která je mimo čas a prostor a platí pro to, co se děje v tom slunečním systému. To je ten ideál: vyjádřit to podstatné, ten *logos*, vyjádřit tak, že s časem nemá co společného.

A samozřejmě se životem. Život je jakási nadstavba. Pro první filosofy život je nutně vlastní té *arché*, protože kde by se jinak vzal, kdyby *arché* nebyla živá, oživená, kde by se vzal život? Ale po Parmenidovi je vždycky problémem, jak vyložit, že něco vypadá jako živé a vlastně to ale živé není, poněvadž jenom atomy a prázdno. Život je tedy velmi zpochybněn. A i když Aristotelés ten život bere mnohem vážněji a pohyb a změnu bere mnohem vážněji než jiní filosofové, tak v něm zůstává, v jeho teoretickém přístupu zůstává relikt, reziduum toho eleatismu v tom, že říká, že vlastně o tom, co se mění, není možná žádná *epistémé*. Není možná žádná věda, žádné vědění. A navzdory tomu píše nebo diktuje knihy, jako je *Peri geneseós kai phthorás* (O vzniku a zániku) a o množením živočichů, jak se množí živočichové. To jsou samé proměny, o tom není možná žádná věda, a přesto Aristotelés vlastně přežil v té antice a v tom

začátku středověku jenom jako vědec. Na Aristotelovu filosofii se zapomnělo. Protože to filosoficky bylo něco takového nedomyšleného, něco, co se jim nezdálo. Ten platonismus, samozřejmě neexistoval žádný aristotelský Plótinos, který by připomněl Aristotela tak, jako Plótinos připomněl Platóna. Nebyl. Ale Aristotelés byl dlouho až do toho nějakého 9. či 10. století brán jenom jako vědec, byl pamatován jako vědec, nikoli jako filosof. Teprve když ty filosofické texty se dostávaly do Evropy přes Hispánský poloostrov, přes ty Araby, přes ty islámské myslitele a tak dále, teprve potom najednou byl znovuobjeven Aristotelés a byl diskutován, a to s jistými potížemi, s jistým nebezpečím, že ti, kdo o tom Aristotelovi budou moc mluvit, tak že budou heretizováni. Tomáš Akvinský jenom za pomoci velké autority Alberta Velikého, který byl mnohem opatrnější než Tomáš, ale přesto byl velký příznivec toho aristotelismu, tak jenom díky autoritě Alberta Velikého unikl Tomáš nějaké té heretizaci na nějaké úrovni zákazů výkladů, přednášení, zákazů učení a já nevím čeho všeho. Tohle skutečně Tomášovi hrozilo. Čili to nebyla taková situace, že to byla autorita, která se prosadila nějakou mocí. To dalo velkou práci, aby se Tomáš prosadil proti té moci, a to jak moci císařské, respektive královské, všech těch vladařů politických, tak proti té moci takzvaně duchovní, která se dovedla velice tvrdě neduchovně prosazovat, že to to byl revolucionář, že? Ale tohleto bylo mnohem později. Ten Aristotelés byl brán jako vědec. Tak, to je jenom do toho. A teď tedy v tomto smyslu my musíme rozumět, že když v té terminologii Pavlově se octne výrok, že Kristus... po varování před výkladem podle mrtvých – to zase je samozřejmě, že to je výklad, a je to jiný výklad, než tam dávají ty překlady v Bibli. A já to vykládám tak, že když Pavel varuje před filosofií podle prvků světa – a ty prvky víme, že od doby Empedoklovy jsou mrtvé, což neplatilo, opravdu že neplatilo v té době helénismu, tam ty mýty orientální do toho vnikaly a to tam všechno šlo – ale v té tradici, ať vědomě nebo nevědomě, je postaven prvek, *elementum*, *arché*, postaven proti... promiňte, *stoicheion* postaven proti *arché*. Varování před *stoicheion* nebo před *stoicheia* a doporučení, dokonce takové mohutné, že Kristus je *arché*.

Přitom musíme vědět, že nemůžeme reinterpretovat *stoicheia* ve smyslu nějakých duchovních mocností, pseudomocností pochopitelně z hlediska izraelského, z hlediska té tradice izraelské, falešných mocností, že? Ale mocných, pořád se lidé toho báli. A na druhé straně říct, že *arché* je pouhý počátek, že tam nemusíme nic dál vidět, to nejde, prostě to nejde. Takže filosof musí poukázat na to, že když teolog mluví o christologii, že tam má mít kapitolu o filosofické christologii, o počátcích filosofické christologie. O tom a to tam máte namnoze v této poslední knize *Zjevení*: kosmologický nebo kosmický Kristus.

A on je tam tak chápán – to je v *logu* evangelia Janova a je to až v tom *Zjevení* – Kristus je chápán jako kosmický činitel, skrze něhož byly stvořeny všechny věci, skrze něhož trvají a který vládne, a teď prokázal svou vládu tím, že vzkříšen odebral se na nebesa, odkud jednou v ten den poslední bude soudit živé i mrtvé. A aby nebylo pochyby o tom, že nejde jen o lidskou záležitost, že bude soudit jenom živé a mrtvé lidi, tak se tam mluví, že bude nová země a nové nebe. A není to jenom ve *Zjevení*, to je ta stará tradice: nová země a nové nebe. Jak bude? Bude stvořeno. Čím bude stvořeno? Zase skrze *logos* neboli skrze kosmického Krista. Tohle nemůže z christologie vypadnout.

A tady najednou vidíme, že ta otázka významu filosofie a filosofického přístupu, filosofických metod, filosofického způsobu myšlení a jejich možné aplikace na křesťanskou teologii byla zodpovězena v první církvi *via facti*. Prostě a dobře ta filosofie byla aplikována. A my máme skutečně tady jakýsi základní předěl mezi Ježíšem, který je nedotčen helénistickou atmosférou, ovlivněnou filosofií. Rádl to vyjádřil – to už jsem citoval – vyjádřil tak, že učení snad nejvýznamnější... ono to tam je přesně nebo ne dost... snad nejvýznamnější učení naší epochy, celých evropských dějin nebo světových dějin vůbec, které známe, tak to nejvýznamnější je prostě vši teorie. Rozumí se prostě vši filosofie v tom starém smyslu. A to znamená také prostě vši teologie. Protože tam, kde není filosofie, nemůže být ani teologie. Teologie bez filosofie není. Čili u Ježíše nemáme žádnou teologii a nemáme žádnou filosofii.

A najednou po jeho smrti už u apoštola Pavla – u kterého si to vysvětlujeme tím, že byl helénizovaný Žid, ale pravděpodobně i v některých momentech, o kterých se jistě dovíte v novozákonní přednášce, prostě jsou tam ty... například právě v té... já si teď nemůžu...

Jiný hlas: Koloským.

Hejdánek: Koloským, list *Koloským*. To je prostě nesoustředěnost, tu a tam mně občas něco vypadne a trvá to, než se to vybaví. Tak v této epistole je celá řada takových věcí, a není to jediná epistola a není to ani jediný novozákonní text, kde tohleto tam máme. Tedy já bych... to tam mám taky někde napsané a doufal jsem, že mě to napadne samotného. Jo, tady. Já jsem chtěl teď citovat toho Rádla, přesný citát z toho Rádla je: „Evangelia neznají teorie ani řecké...“ Samozřejmě to je nepřesnost. My víme, že evangelia jsou plná teorie, takových reliktů teorie a tak dále. To ne, že evangelium Ježíše Krista – to je to jeho poselství, to, co on říkal – tam opravdu žádná teorie není, ale v těch evangeliích, co máme – a tadyhle evangelia mluví v množném čísle – tam je té teorie fůra. A zejména přece Janovo evangelium, velmi často Jan je citován jako filosof, prostě se řekne filosof, že? Ještě ve scholastice, když se řekne filosof, tak se tím myslí Tomáš Akvinský, ale původně filosof bylo jméno pro Jana.

Tedy Rádl na uvedeném místě říká v úplnosti toto: „Evangelia neznají teorie ani v řeckém, ani v moderním slova smyslu, neznají spekulace ani štěstí z vidění pravdy,“ to je tam ta *theória*, vidění pravdy, „ani dialektiky, ani noetiky, ani empirie ani experimentu, ani matematiky.“ To je všechno věda v tom starém smyslu *epistémé* a to je práce filosofie. Toto hledá přinejmenším od dob Aristotelových, zatímco ještě u Platóna žije ta cesta, že filosofie vlastně nic neví, že správný filosof, ten nejmoudřejší filosof – a tím může být každý – si uvědomuje, že to, co ví, je vlastně bezvýznamné, a že tedy je o to moudřejší než jiní, že ví, že nic neví.

Jiný hlas: jistěho neví. Kdežto Aristoteles se domnívá, že tito ostatní jsou tedy méně moudří. Ale ten rozdíl, ten předěl v té filosofické tradici je právě mezi Platónem a Aristotelem. Aristoteles je sice platonik nepochybně, ale je to takový zvláštní platonik, takže my můžeme mluvit potom v celých dějinách o tom, že někteří filosofové jsou spíše platonici a jiní jsou spíše aristotelici.

V tomto smyslu tedy skutečně jde o dvě velké tradice, které mají společné kořeny, ale u toho Aristotela je tady jakási základní proměna, základní změna, ke které potom jistá logičnost toho vývoje spočívá v tom, že i když ty důvody byly ještě jiné – už jsme si řekli, to byl ten Plótinos a novoplatonismus a tak dále, který byl otevřen těm, aspoň u mnoha představitelů, byl otevřen těm různým mýtům, které se oblékaly velmi často do nějaké pseudofilosofické róby, pseudofilosofického hávu a mohli se tedy v tomto smyslu dovolávat Platóna, který byl daleko tolerantnější vůči mýtům než kterýkoliv jiný klasický filosof před Aristotelem. Zatímco Aristoteles s tou jasností zase v návaznosti na ty předplatonské myslitele, v tomto smyslu vlastně vybočuje Platón.

Tato odcizenost evangelií duchu vědy, zase nepřesnost, tím si nejsem jistý. Jaká odcizenost? Nejdřív o odcizenosti můžeme mluvit tam, kde zprvu byla důvěrná blízkost. Ale přece odcizenost evangelií nemůžeme zarámovat nějakou prehistorickou blízkostí proroků vědě. Slovo odcizenost se nehodí. Nicméně je to zase připomínka něčeho, co bylo v šedesátých letech tady známo a vám už dneska pomalu o tom se nemluví, už to nic neříká: odcizení – významný koncept Hegelův, který se dostal do povědomí Evropy zejména přes mladého Marxe a dodnes se ukazuje jako něco živého a docela aktuálního. A k tomu patří ta tisíckrát citovaná věta, že náboženství je opium lidu. Odkud to je? Je to z předmluvy ke knize, která nebyla napsána a místo níž pak byla napsána jiná a nazvána jinak, je to z předmluvy ke *Kritice Hegelovy filosofie práva*.

A ta kniha, která potom vyšla, tak nemá tuhle předmluvu, ta předmluvu vlastně není k ničemu. A ta předmluva je strašně slavná a je mnohokrát citována, je tam zejména tohle, ale je tam například, že náboženský člověk je člověk, který sám sebe ještě nenašel anebo už sám sebe zase ztratil. Tato formulace „ztratit se“ dává smysl slovu odcizení, odcizil se sobě, ale když sám sebe ještě nenašel, tak nemůže být odcizen. Čemu by se odcizil? On nenašel sám sebe, jaký má být a ne jaký kdysi dávno byl. Kdyby se našel, jaký kdysi dávno byl, tak by se našel jako opice, ne jako člověk. To vypadá velmi tvrdě, ale člověk se nachází tím, že se stává člověkem, ne že se vrací k člověku. Zpátky k svému vývratku se vrací jen pes, jak víme z *Bible*. Člověk je ten, kdo se člověkem stává, ne kdo se vrací z nějakého úpadku lidství. To je napětí, filosofické napětí mezi učením o prvotním hříchu a u Marxe. Koneckonců Marx s tím přišel a navázal na

Hegela, Hegel byl původně teolog a Marx má dědečka rabína, čili je pochopitelné, že znali tohle: prvotní hřích, to je to odcizení. Jenom Marx to historizoval tím, že celou tu strukturu toho křesťanského výkladu toho základního dějství dějin lidstva, dějin člověka prostě přeinterpretoval a celou tu strukturu zachoval. To jest, co to je život v ráji? To je prvobytně pospolná společnost. První hřích je soukromé vlastnictví. Spasitel, no to je pro Marxe dělnická třída. To není individuum. To není sám Marx, tím méně Stalin nebo něco podobného. To je třída proletářská, protože to je první třída – pak nastává ten třídní boj, to je ten život v tomto ohavném světě, kde člověk člověku vlkem, jak říká Hobbes. A to končí tím, když konečně tam s tou střídou těch jednotlivých společenských skupin, tříd, jak se tomu říká, ten *Klassenkampf*, třídní boj, a ty postupně vždycky vyvstává nová třída a zlikviduje tu starou, a tím, pokud likviduje tu starou, má pravdu, a jak se etabluje, tak zase upadne do toho zla, které je dáno prostě tím, že soukromé vlastnictví tady panuje, a to je ten hřích. Ale pak najednou přichází poslední třída, která už se nezmocňuje vlády, už jen zbavuje vlády buržoazii. Poslední třída, která už nechce vládnout, a teď tady je ta třída, která osvobozuje lidstvo.

Vy už to takhle neznáte, takhle se to nikdy neříkalo, tohle není marxismus, tohle je mladý Marx. Mezitím je rozpor. A vidíte v tom – samozřejmě ten spasitel vede k tomu, že najednou nastává konec dějin, přesně řečeno podle Marxe nastává konec předhistorie a začínají vlastní dějiny. Tento vstup do dějin znamená vstup do společenství, kde jsou všichni lidé svobodní a kde už nejsou pod tlakem kapitálu, pod tlakem třídního nepřítele a tak dále, všichni jsou si bratry. Kde je předobraz této věci? Samozřejmě je to v židovství a v křesťanství. A to je ta síla, to je ten základní rozdíl mezi marxismem a nacismem, kteří si jinak navenek nám připadají naprosto podobní, ale nacismus nikdy neměl takovouto ideologii, ten měl hnusnou ideologii. Ten měl představu, že tady prostě rasa jedna je vyšší než ty druhé a ta se musí prosadit tím, že zlikviduje ty ostatní nebo z nich udělá přinejmenším jenom otroky. Ale tady v pozadí je celá tradice křesťanská a židovská předtím, my to nemusíme rozlišovat, a proto tedy s tím marxismem také není a nebude hned tak konec a bude platit to, co řekl Marx, že...

Hejdánek: filosofie končí teprve tehdy, když je uskutečněná. A dokud není uskutečněná, tak pořád vládne lidem a pořád tady budou vznikat vzpoury proti skutečnosti. Jediný způsob, jak marxismus likvidovat, je ho uskutečnit. A teď si musíme ale uvědomit, že to, co známe nebo co vaši rodiče a starší přátelé znají, vy to už tak dobře neznáte, jako to období komunismu, které u nás trvalo něco přes 40 let a které v Sovětském svazu trvalo přes 70 let, toto období, které neskončilo

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...v Evropě. Je neuvěřitelné, kolik lidí, sice trochu s těmi opatrnými posuny, přesto jsou dodnes marxisticky orientováni ve filosofii, ve vědách humanitních a tak dále, i v západní Evropě, v Německu třeba a podobně. A nekončí to právě proto, že marxismus vlastně jako Marxova filosofie, Marxovo učení nebyl realizován. To přece není, to je karikatura, ten komunismus sovětský. A teď na tohle navazují naši komunisté, někteří ti chytřejší, jako je třeba Ransdorf, i když na to nevypadá, kteří se na tohle odvolávají a mají za to, že vlastně se nic nestalo. Prostě pseudomarxismus je u konce, a zaplaťpánbůh za to, řekne Ransdorf. Co jsme, Ransdorfa ještě v pětáosmdesátém nebo čtyřiaosmdesátém vyrazili, on byl v partaji už tehdy, a vyrazili ho z filosofické fakulty. Mužík, šéf filosofické katedry, ho vyrazil z katedry. No a on musel být rehabilitován vlastně.

Tak to je přesně ten, který vám řekne, že to přece je jenom taková okolnost, že prostě zrovna ten marxismus zvítězil v zemi, kde nikdy klasici nepředpokládali, že zvítězí. To byla přece ta základní otázka. Marx si představoval, že marxismus, respektive komunismus zvítězí v těch nejpokročilejších zemích. A on zvítězil v té zaostalé zemi carské. No tak se k tomu zase vrátí. Na tohle musíte být připraveni. Na tento způsob argumentace musíte být připraveni. Já vám věštím, že za nějakých pět let, možná deset, možná i ještě míň, že budete muset čelit, až budete na sborech, že budete čelit nové vlně marxismu. S tím počítejte. A proto musíte rozumět marxismu v té jeho hloubce. Hromádka vždycky říkal, a mně se to strašně líbilo, že je základní rozdíl mezi tím, jak bojuje voják a jak bojuje filosof nebo teolog. Voják hledá slabiny u nepřítele a porazí ho tím, že využije slabiny. Filosof nebo teolog musí hledat tam, kde je nepřítel

silný, a porazit ho v té síle. A on musí vědět, kde ta síla je.

To je rozdíl. Čili nesmíme si myslet, že když dneska nikdo se nechce přihlásit k marxismu, kromě podezřelých individuí a lidí, kteří třeba jenom z nenávisti k tomu, co se stalo, protože je to ochudilo, tak volí třeba komunistickou stranu stejně ze stejných důvodů jako jiní volí Sládku. To je přechodná situace. Tím se nenechte zmást. Marxismus je zakotven v křesťanství. Marxismus je křesťanská hereze a každou herezi je potřeba brát vážně. A je to hereze, za kterou nesou také křesťané svou vinu. A když si přečtete spisy třeba takového švýcarského náboženského socialisty Ragaze nebo jeho předchůdců, tak najednou vidíte, u nás v češtině u Laichterů vyšel takový hezký spisek *Od Marxe ke Kristu, od Krista k Marxovi*, nebo obráceně, je to *Od Krista k Marxovi, od Marxe ke Kristu*. Když jsem se poprvé setkal, jsme dělali v Chartě mluvčí, setkal s Jiřím Hájkem, který se účastnil také konferencí Křesťanského studentstva, akademické Ymky, tak říkal: „No, to mě nesmírně zaujalo, ten ten Ragaz, Leonard Ragaz se jmenuje.“ Velmi silné. Ale já jsem zůstal jenom na té jedné cestě, jenom *Od Krista k Marxovi. Od Marxe ke Kristu* už jsem nešel. Nicméně tedy tam najdete, je to trošičku, je to pasé jistě, ale tam najdete doklady pro to, že je absurdní dneska a je to prostě anachronismus, je to negramotnost, když stále znovu, zejména ze strany ODS, ale i jiných, když stále slyšíme, že socialismus, to už tady jednou bylo. Jako kdyby socialismus byl totéž co komunismus a komunismus jakoby byl totéž, co bylo realizováno v tom socialistickém, takzvaně socialistickém táboře, v tom takzvaném reálném socialismu, eventuálně připravovaném komunismu. My to musíme rozlišovat. Od toho jsme intelektuálové. Intelektuálové musejí rozlišovat a nenechat se těmi dějinami tak nějak, nenechat si příliš imponovat tím, co se stalo. Ale musejí hlavně koukat do budoucnosti, co se může stát. Musejí být připraveni. Musejí znát znamení časů a ne se vyžívat v tom, že nadávají na to, co už je dávno pryč.

Tak to bylo malé *ex tempore* a já tady ještě dočtu ten citát z Rádlu. Já bych to připomněl, tak ho přečtu znova celý: „Evangelia neznají teorie a toho všeho až matematiky. Tato odcizenost evangelií duchu vědy je tak nápadná, že pro ni vylučují někteří evangelia z dějin filosofie.“ To je krásná formulace. Prostě někteří hloupější prostě, když píšou dějiny filosofie, tak tam evangelia vůbec neuvedou. Rádl se nad tím tak otřásá. Je to krásné, to je nádherná myšlenka. Spíše, takoví ti hloupější, spíše do nich jsou ochotni přijmout Buddhovo učení nebo Konfucia, protože tito orientálci mají jakýsi takový smysl pro vidění pravé podstaty věcí. Když se Ježíšovi odpírá originalnost a dělá se z něho pouhý mravní reformátor, myslí se právě na tuto jeho odcizenost jakékoli spekulaci. Tak my jsme si už říkali, že v Ježíšovi nic takového není, Ježíš prostě je představitel té linie prorocké. On navazuje na proroky, cituje ty proroky, že to je jasné na tisíci místech. Chci upozornit na to, že takovéto to rozmazávání kontur, které vidím třeba v tom, že Ježíš je chápán jako prorok, kněz i král. Jestli někdo je ne-král, tak je to Ježíš. Jestli někdo je ne-kněz, tak to je Ježíš. On je prorok. Ten poslední prorok, ten nejvyšší prorok, ten, kdo završuje tu prorockou linii. A ne završuje královskou nebo kněžskou linii. To je absurdita. To je prostě rozmazávání kontur. Filosof si může dovolit tohle říct. Teolog těžko, zejména ne farář někde na katedře. Ale je potřeba to vědět, nechat si to dojít, že aspoň někdo se dívá na to takhle. Ježíš navazuje na proroky, a ne na krále. On taky nemá na co navazovat. Davidův, Davidův potomek, Davidův syn, to je problematická záležitost. My víme, co to bylo za krále, ten David. Vůbec ta drzost celá, Ježíše z Davida, to si nedovedu představit. Tak vidíte, to je ta kněžská linie, která to všechno chce okecat, zakecat, zmíchat dohromady, aby z toho něco bylo, co neškodí samozřejmě jemu. Tak už to tohle, ale tedy to, na co navazuje Ježíš, je ta prorocká linie. Teď jde o to, jak my můžeme proroka pojmově upřesnit, pojmově zachytit tohoto proroka tak, abychom z toho udělali vědu o tomto nejvyšším prorokovi, abychom z toho udělali filosofickou nebo teologickou *christologii*, což je věda.

Jestliže je zoologie věda o živých bytostech, který se nějak pohybují, nejsou to rostliny, i když ten pohyb tam je taky, tenhle problém všechno má, tak ta *christologie* je prostě ten *logos*, to je věda. A věda pracuje pojmově. Teologie bez pojmu není možná. Říkali jsme, teologie bez filosofie není možná. Teď jde o to, jak je možné pojmově uchopit to, co je Ježíš? A teď si uvědomte, že celý ten pokus těch staletých, těch prvních konciliů a tak dále, je pokus pojmově uchopit, co to je evangelium a co to je Ježíš.

Je to ohromná věc. My si toho musíme považovat, teologie by nebyla bez tohoto úsilí, ne, ale musíme dneska konečně vidět, že v tom bylo něco problematického, že to celé šlo šejdrem. To je to, co jsem na začátku mohl asi říct, že po mém soudu filosofická teologie je zakázaná filosofická disciplína. Víte, třeba takový Aristotelés a to je základ, fundament té středověké teologie, scholastiky, která k tomu do teďka hodně tíhne. Pak nebudu se tím teď zabývat, to je taky velice interesantní věc, jak věc vypadala z hlediska toho boje o univerzále. Aristotelés se pokouší Boha pojmut jako univerzále, i když zároveň říká, že je jenom jeden. Je to ta poslední příčina a tam může být jenom jedna. Což je v rozporu, samozřejmě, naprosto neprůhledné, jak může jedna příčina mít tolik, takřka nekonečně mnoho těch následků různých. Jedna příčina. To prostě postaví celou kauzalitu na hlavu, jakože jedna příčina má tolik následků.

To je stejný problém jako potom pro vědu je, jak může mít pět, deset, kolik příčin jeden následek. Kdo to dává dohromady, ten jeden následek, kdo je garantem toho následku? To jsme tady vykládali, když třeba plyn někde uniká a dojde k výbuchu, tak co vlastně je příčinou toho výbuchu? Ta jiskra, když někdo začal manipulovat s tím rozsvícením nebo zhašením, vznikla tam jakási jiskra a teď to, nebo příčina, že tady byl plyn, že vznikla traskavá směs, že to bylo v uzavřeném místě a tak dále. To všechno jsou příčiny, bez nichž by to nebouchlo. Když uniká plyn na ulici, tak to nebouchne. V nejkrajnějším případě to zapálí to unikání toho plynu, ale nevybuchne, protože nedojde k té potřebné směsi vzduchu, respektive kyslíku a toho hořlavého plynu.

Ale když vyjde výbuch, tak to je jeden následek. Jak to, že jeden následek může být následkem několika příčin? Kdo to integruje? Čili tam je mnoho nedomyšleností v tom. Ale v každém případě je tam ten základní problém, zda tento Bůh jako poslední příčina nebo první příčina, jako nehybný hybatel, zda je univerzále, zda je obecnina, a podle nominalistů *flatus vocis*, to znamená nic nad ním, že to je jenom slovo, vydechli jsme, to řekli, ten zvuk, zaznění hlasu, anebo je to ten Bůh, který vládne všemu a který je stvořitelem všeho.

No ale pak, jak můžeme tohoto Boha definovat? Jak můžeme se pokusit pojmově ho vymezit? My můžeme pojmově vymezit člověka vůbec. Aristotelés se o to pokoušel, on strašně rád vymezoval. Takže vymezil člověka, nejznámější dvě vymezení jsou, že to je *zoon logon echon*, zvíře, které kecá, já to překládám, nebo tedy živočich, který drží slovo, v našem českém překladu to všechno znamená v něm, že dodržuje sliby, má slovo, drží řeč, drží řeč tři hodiny. Tedy to je jedno vymezení a pak je *zoon politikon*, člověk nebo zvíře, které je politické, živočich, který žije v *polis*, abychom to přeložili, zvíře, které žije ve městě, v obci, které žije ve společnosti, ve státě. Takže to, co známe u mravenců a co známe u včel, to není v pravém slova smyslu stát nebo společnost, to je cosi a tak dále. A tím se taky Aristotelés zabývá v *Metafyzice*, jak tam ty rozdílnosti jsou, otázky, co se může učit té společnosti, to je rozdíl, že zkušenost se může předávat a tak dále.

Tedy ten problém je tento, že když vymezíme něco pojmově, tak my máme před sebou co? Středověk si myslel, že to je univerzále. Pochopitelně my, kteří žijeme na konci 20. století, tak musíme vědět, že na začátku 20. století tady byl Husserl, který ukázal, že pojem není nikdy sám, že ke každému pojmu patří příslušný intencionální objekt, že pojem a intencionální objekt vždycky jsou jako jakási dvojčata. A když řekneme slovo, tak za tím slovem je vždycky celé hnízdo těchto dvojčat. Takže teprve z kontextu poznáme, které z těch dvojčat je míněno. A že ten pojem se neobejde bez toho intencionálního předmětu a intencionální předmět se neobejde bez toho pojmu. Že ale nemůžeme to od sebe odtrhávat, ale ani jedno převádět na druhé. Že prostě když mluvíme, řekneme trojúhelník, tak že to znamená jednak slovo, které můžeme přeložit do němčiny jako *Triangel*, *Dreieck* v dalších jazycích, ale potom to znamená také něco, co můžeme někde označit, támhle třeba na těch oknech, jak je tady takováhle tabule trojúhelníková, tak to můžeme použít tenhle termín trojúhelník. Pak můžeme myslet pojem trojúhelníka. Můžeme myslet trojúhelník jako ideální obrazec v rovině a trojúhelník jako *intencionální* předmět, jak to teď ukázal logický rozbor fenomenologů. A teď, jaké jsou mezi tím vztahy? Tady vidíte, řeknu trojúhelník a to znamená hned celou řadu věcí. A my nevíme, když někdo řekne trojúhelník, co je za tím slovem, jaký

pojem a jaký *intencionální* předmět. Teprve když začne vykládat, tak z toho kontextu pochopíme, v jakém smyslu, s jakým významem užil toho slova trojúhelník.

A teď ten pojem, ten má určité náležitosti. Když se tážeme, jaký... odpusťte, že to opakuju, někteří z vás to znají, ale já bych rád, abychom si to nechali dojít. Když mluvíme o pojmu trojúhelníku a pojmu čtverce – ne o trojúhelníku ani o čtverci, nýbrž o pojmech – tak jaké jsou mezi nimi vztahy?

Když chcete říct, jaký je rozdíl mezi pojmem trojúhelníka a pojmem čtverce, tak se dostanete do obtíží, protože vy to nemůžete dost dobře říct, aniž byste přešli k příslušnému *intencionálnímu* objektu a řekli, jaký je rozdíl mezi čtvercem a trojúhelníkem. Ale v jedné věci k tomu nemusíte přecházet, k *intencionálnímu* objektu. Dokonce vám ten přechod k *intencionálnímu* objektu nepomůže.

Protože to na něm není vidět. Na něm to nemůžete ani ukázat. To je čistě záležitost pojmů, záležitost logiky. Totiž když se zeptáte, nebo když já se vás zeptám, který pojem je obecnější a který méně obecný? Pojem trojúhelníka, nebo pojem čtverce?

Všimněte si, že vy nejste většinou, pokud jste to už neslyšeli ode mě, tak vám to hned nepůjde z paměti, takže budete trochu rozpačití. Pojem jako pojem je vždycky abstraktní. A který je obecnější?

Samozřejmě obecnější je pojem trojúhelníka, protože trojúhelníků může být nekonečné množství, každý vypadá jinak. Ale čtverec je vlastně jenom jeden. Může být větší, menší, ale to nás nezajímá, ale čtverec vždycky musí vypadat stejně, i když je velký, i když je malý. Čili čtverec jako ideální obrazec je jenom jeden. To znamená, je to mnohem konkrétnější než trojúhelník, kterých jsou nejrůznější druhy: jsou obecné, rovnostranné, rovnoúhlé, pravoúhlé a tak dále, můžete stále, jsou jednotlivé třídy, jednotlivé odrůdy trojúhelníků.

A kdybychom chtěli posoudit co do obecnosti tak, abychom buď ten čtverec pozvedli na příslušnou úroveň obecnosti jako ten trojúhelník, museli bychom říct čtyřúhelník. A kdybychom naopak ten trojúhelník chtěli skonkrétizovat na tu úroveň, jako je čtverec, tak bychom museli říct třeba rovnostranný trojúhelník. Ten je taky jenom jeden. Anebo bychom mohli říct rovnostranný pravoúhlý, ten je taky jenom jeden.

Tady vidíte, a to teď nemůžete ukázat na těch trojúhelnících a čtvercích. Tam to není vidět. To je určité myšlenkové zpracování rozdílu mezi nimi. A vy pracujete s pojmy a příslušnými *intencionálními* předměty. Když řeknete trojúhelník pravoúhlý rovnostranný, tak jste pojmově vymezili určitý obrazec. To není jenom pojmové vymezení pojmu, nýbrž naopak pomocí pojmů jste vymezili přesně, co to je.

A teď si představte, že tuhle práci pojmovou aplikujete na Boha anebo na Krista. To byl ideál filosofů. Oni chtěli Boha, konkrétně Aristotelés, chtěli Boha myslet tak přesně jako trojúhelník. A oni z té geometrie věděli, že když přesně myslí trojúhelník, tak ten trojúhelník pak přede mnou je jako něco, co můžu zkoumat. Tam není jenom to, co jsem tam namyslel, tam je toho víc. Když já platně namyslím trojúhelník, tak ho pak můžu zkoumat, fakticky se to dělo po staletí a trojúhelník byl stále zkoumán, co to vlastně je, jaké všechny vlastnosti má. A všechna ta analytická geometrie nebo předtím trigonometrie, to všechno je ta věda... mimochodem trigonometrie je vlastně špatný název. Trigonometrie je věda o trojúhelníku, to není měření trojúhelníku. Trigonometrie je měření. Čili správné slovo je *trigonologie*. To je věda o trojúhelníku.

A teď podobně jako je *trigonologie*, tak teď měla vzniknout jakási *teologie*. No a protože *teologie* byla teď pod tlakem těch orientálních kultů, tak nemohla obstát. Protože i s nejpřesněji vymezeným pojmem Boha nemůžete pracovat tak jako s pojmem trojúhelníka. Tam jsou potíže, tam najednou to nějak nejde. Takže vlastně i ty počátky té *teologie*, filosofické *teologie* Aristotelovy, vlastně nejsou rozpracovány. Aristotelés tam dal spoustu věcí, ale nenapsal žádnou *teologii*. On tam má jenom některé nápady. Mezi jeho tři teoretické vědy patří *teologie* k té nejvyšší, ta věda o tom nejvyšším. To je... nazývá se to matematika, samozřejmě v jiném smyslu než dneska, pak druhá je fyzika, to je taky v jiném smyslu než dneska, a třetí je *teologie*.

O fyzice napsal osm knih, teď se to vydává ve dvou svazcích po čtyřech knihách. Ten název té... vlastně to není fyzika, to je *Tés fysikés akroasios* se to jmenuje a je to teda vlastně věda o tom fyzickém. Ta fyzika, to

je to fyzické, to jsou ty fyzické věci, o tom tedy tam je řeč. Není to jenom tedy o *fysis*. V tomto smyslu to není ta teoretická věda, o které mluví Aristotelés, když říká, co to je ta takzvaná první filosofie neboli *Metafyzika*. Ale je to jako takové rozpracování a najdete tam spoustu z toho také v *Metafyzice* a tak dále. To, ta matematika, to rozpracovávali už předchůdci. Zase to bylo něco jiného. Třeba pythagorejská nauka, to byl začátek té... dneska bychom spíš řekli filosofické logiky. To zas není ta logika školní, školská, tradiční, ani ta moderní logika matematická. Ta *mathésis*, to je prostě všeobecně takové vědění, které se získává učním. To je jednak přednášením a jednak kopírováním, to je *mathésis*. To je něco jiného než zkoumání nebo vidění pravdy. *Mathésis* není vidění pravdy. Kupodivu tedy Aristotelés o tom tak skoro mluví, ale nicméně to taky nerozpracoval. Fakticky Aristotelés nemá žádný text, žádnou knihu o tom, čemu říká matematika, podobně jako nemá žádnou knihu o *teologii* o *fyzice* ano, a zas to není přesně tak. Nicméně je to založeno. A ta teologie by měla vypadat tak, jako eukleidovská geometrie, že prostě když přesně namyslíte, co je Bůh, tak se z toho dá pak vyvodit všechno, co k Bohu patří. Tak jako s trojúhelníkem. Vy prostě vymyslíte nějaký nový stav a nový typ a vždycky ten trojúhelník už je tak přesně namyšlen, že vám dává odpověď na ty položené otázky.

Toto je tedy představa té takzvané přirozené teologie, takzvané filosofické teologie, že přesně namyslíte Boha, a pak... Jenomže co to znamená přesně namyslet Boha? Jak je možno přesně namyslet individuum? Když přece když něco namyslíme, tak namyslíme obecninu. Bůh přece není obecnina. Tam je základní rozpor. Bůh je individuum.

A proto jsem dneska začal hovořit o *christologii*, protože tam to je naprosto jasné. Myšlenka *inkarnace*, myšlenka, že Bůh přišel v těle, že přišel v podobě člověka, a že tento člověk byl Bůh, a to pravý Bůh a zároveň pravý člověk, znamená, že pojmové vymezení Boha jakožto Krista, Krista jakožto Boha, prostě není možné. A že my nemůžeme pojmovit – a to patří k podstatě pojmu – my nemůžeme pojmově vymezit individuum. Individuum můžeme pouze nazvat, pojmenovat, ale nemůžeme ji pojmově vymezit. Tedy jakékoli pojmové vymezení – a rozumí se v té tradici řecké pojmovosti, a já hned vždycky k tomu musím dodat, že to není jediná možná forma pojmovosti. Musíme vědět, že alternativou této řecké pojmovosti není návrat k mýtu. My neznáme nic jiného než mýtus, velké dlouhé období mýtu, a potom proražení té teze, proražení zdi z toho světa mýtu do světa *theoria*, do světa těch obecnin, do světa pojmovosti, která je spjata s konstitucí, s konstrukcí *intencionálních* objektů.

A teď výsledek je ten, že jestliže platí „neučiníš sobě rytiny, aniž jakéhokoli podobenství“ a tak dále, to znáte, no tak to znamená také nejenom rytinu v tom vulgárním smyslu, že nesmíte asi dělat rytinu do mědi, ale například už ji můžete malovat na papír, to jistě nikdo takhle nebude vykládat, ani žádný obraz. Vy nesmíte ani obraz myšlenkový. Vy nesmíte si udělat *intencionální* předmět Boha. To je důsledek tohoto tabu.

A teď, když si nesmíte udělat *intencionální* předmět Boha, tak to není jenom tabu, to je cosi hlubokého, to je prostě rozpoznání nebo pro nás to musí být rozpoznání, ať už tam bylo původně samozřejmě, tam byly motivy nejrůznější. Já už jsem hovořil o tom, že v té dávné, v těch dávných dobách jazyk, vlastně lidské jazyky, lidské promlouvání vzniklo jako rituálně magický úkon a slovo mělo magickou barvu, mělo magickou moc. A všeobecně se mělo za to, že když vyslovíte jméno nějaké nebezpečné bytosti, tak se uvádíte do nebezpečné blízkosti. Slovo uvádí do přítomnosti to, co tu nebylo. My to dodnes chápeme, že kdybychom byli společnost, v níž jsou magické podmínky, kdybyste byli hvězdáři, aspoň trochu astronomicky obeznalí, a kdybych já byl hvězdář astronomicky obeznalý, nebo abych aspoň předstíral, že jsem, to jest, že bych si někde nalistoval nějaké označení kvazaru, který byl nedávno, před rokem, před dvěma nebo kdy objeven, identifikován jako kvazar, a já bych vám řekl ten název, který dostal – to jsou nějaká písmena, nějaká čísla a tak dále – a kdybych vám to řekl a vy byste byli tak znalí, že byste věděli, o čem mluvím, tak najednou tento kvazar, který je od nás miliardy světelných let daleko, by byl tady. Najednou o něm mluvíme, je mezi námi tenhle kvazar. Čili to dodnes prostě víme, jenomže už to nebereme jako magickou záležitost, už je to běžné. Primitiv ještě když řeknete tygr i volným hlasem, tak začne utíkat. My už ne. My už musí být nabito emocemi, když začne někdo: „hoří!“, tak všichni začnou

běžet, i když vědí, že to není šust nějaký, nebo že si nedělá vtipy rád a podobně, tak ještě budete váhat, ale jako kdyby někdo teď přiletěl a už kouř by byl cítit, no tak začnete utíkat.

A takhle začalo u toho primitivního, kdykoli se řeklo jméno, nějaký název nějakého nebezpečného zvířete nebo boha nějakého nebezpečného, tak pozor pozor, nesmí se vyvolat. Čili to tabu nevyslovovat jméno, nevyslovovat *tetragram*, to mohlo mít také jeden z těch motivů v tom, že ještě pořád přežívala ta myšlenka, že prostě ten, kdo zná jméno, tak s ním ovládá tu bytost, která se tak jmenuje. To znamená, nesmělo se to vyslovovat proto, protože to by znamenalo nebezpečné přivolávání Hospodina a kdo by obstál před Hospodinem? Tam byl i tenhle motiv, ale my to musíme redukovat na tento jediný motiv, poněvadž dneska víte, že pořád ještě, pokud pocházíte z takového křesťanského protestantského prostředí, víte, jak nebrat Boží jméno nadarmo. A když někdo řekne: „pro Pána Krista!“, tak okamžitě se sepne nebo se od něj odpojí. V podstatě my víme dneska už všichni, já doufám, že to je nic, že to je *flatus vocis*, že to nebezpečí je, abychom my nemysleli, že tím přivoláváme Boha, přivoláváme Hospodina nadarmo. To potom daleko spíš, když se někdo modlí, aby nedostal kouli zítra při zkoušce, tak to je přivolávání Hospodina nadarmo, ale ne, když řekne nějaké slovo, které například v němčině vůbec nedává smysl, to je jenom v češtině. My tam vidíme, jak je důležité, aby u toho on sám, ne to slovo samo, on sám se svým přístupem, se svým myšlenkovým postojem a tak dále.

No, prostě a dobře, já se domnívám, že na té *christologii* je daleko lépe než na teologii obecně vidět, že neexistuje pojmové vymezení nebo legitimní pojmové vymezení Boha. A to znamená, že neexistuje legitimní možnost konstituce, respektive konstrukce Boha jako *intencionálního* předmětu. To je problém vědeckosti nebo filosofičnosti teologie.